

Trönö medeltida tornstapel

Fältbesök på eget initiativ i juni 2017

Av Mattias Hallgren, Traditionsbärarna, timmerman och hantverksforskare, Forsvik/Karlsborg.

Syftet var att jämföra konstruktion och detaljer med de övriga medeltida tornstaplarna runt om i landet, sett i ett hantverksvetenskapligt sammanhang.

Tillsammans med timmermanskollegan och specialisten Daniel Åkerman, Färila, har jag diskuterat kring de tidstypiska medeltida attribut som Trönö tornstapel visar upp, vilka även finns i de hittills äldsta daterade staplarna i landet, från skiftet 1200-1300-tal.

Genom stiftsprojektet "Klockstaplar i Skara stift 2012-14" som utfördes av undertecknad med kollegor, uppdagades det att flera klockstaplar som man tidigare trott vara resta under 1600-1700-talet i själva verket var från 1300-talet. Efter det har sammanlagt ca 10 medeltida klockstaplar identifierats med hjälp av just dessa specifika igenkänningstecken. De exakta dateringarna har verifierats med dendrokronologi.

Per-Anders Johansson, SFV, hade önskemål under flera år om att göra en djupare byggnadsanalys och datering av Trönö stapel, okulärt och med dendro. På grund av svårigheter med mötesplanering hann P-A gå i pension. Hantverksspecialist Daniel Åkerman är nu lyckligtvis inkopplad på uppdraget att se över de taffliga reparationerna i den bärande stommen och utföra byggnadsanalys.

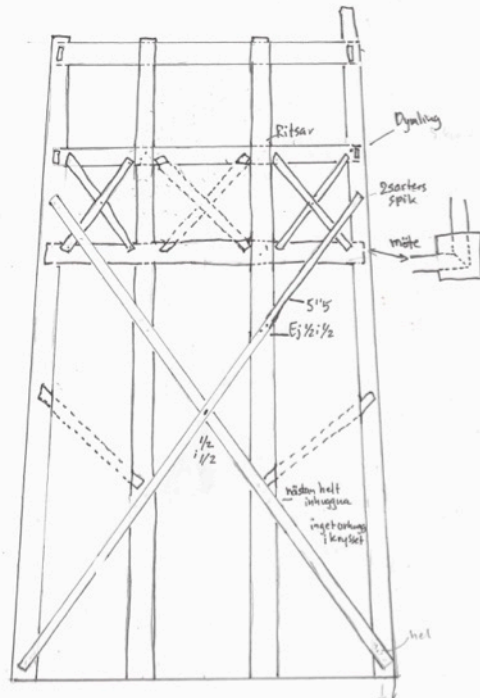
När nu tillfälle gavs då vi var i närheten av Trönö i andra kulturhistoriska ärenden, passade vi på att göra ett besök. Och ja, det ser mycket spännande ut!

Trönö före, under och efter den stora renoveringen 1914. Den övre delen av takkonstruktionen och större delen av huskroppen demonterades då.

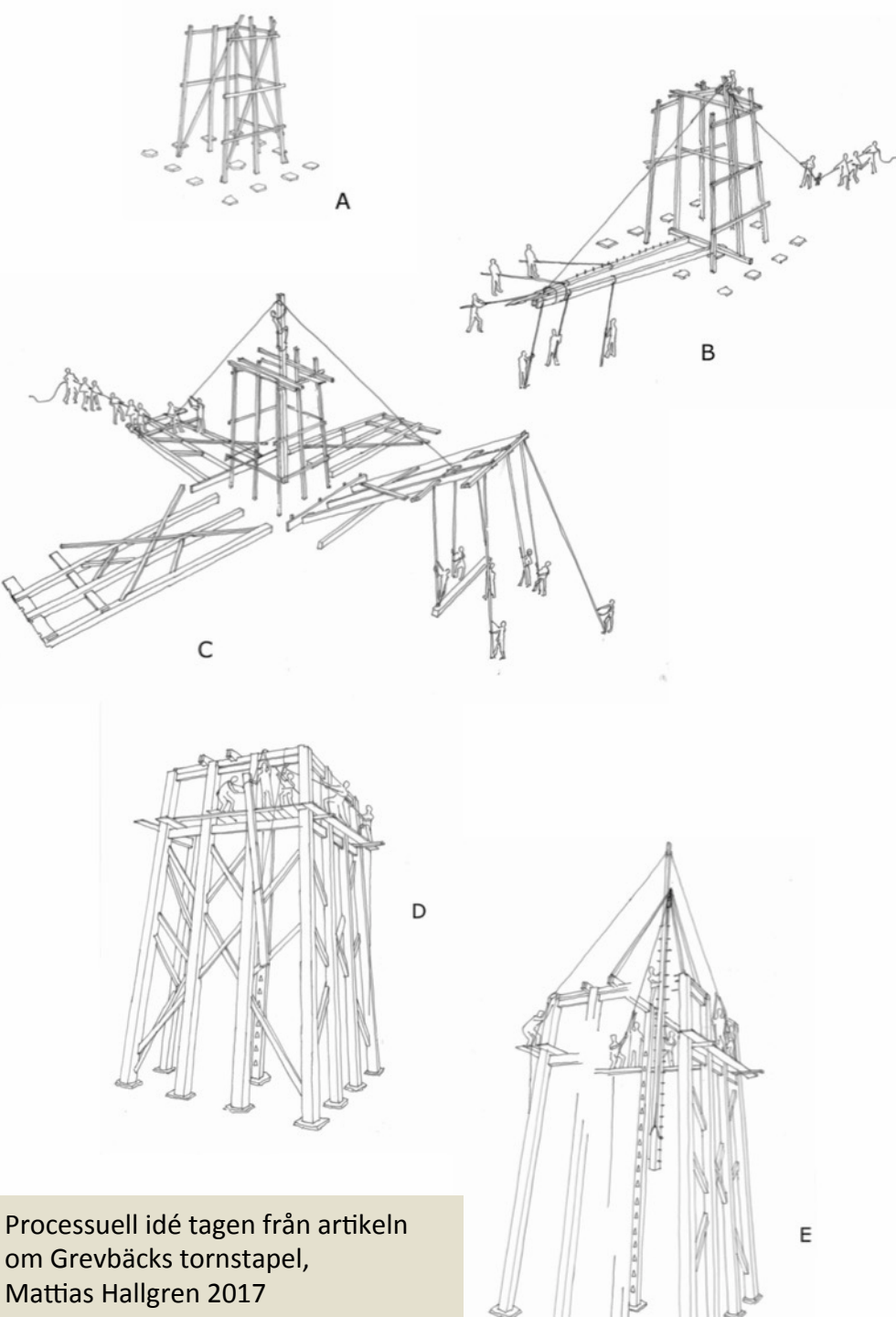
Man kan tydligt se viktiga detaljer på den avklädda stapeln som inte går att se i dagsläget. Bilden behöver studeras närmare i högupplöst tillstånd.

Brevik, Skara stift, daterad ca 1325. Stora likheter i konstruktion och proportioner.

Trönö

Grevbäck, Skara stift, daterad ca 1304, som också hör till familjen medeltida tornstaplar.

Processuell idé tagen från artikeln om Grevbäck's tornstapel, Mattias Hallgren 2017

E

Modell 1:10 Grevbäcks tornstapel. En del av det gästforskarprojekt som undertecknad gjorde under 2016-17 genom Hantverkslaboratoriet, GU.

I den övre delen av Trönös takkonstruktion finns flertalet ursprungliga sparrar och undertaksbrädor bevarade om än omplöckade och monterade i nya lägen.

Klockvåningens nivå har byggts om då man satt in större klockor. Det har medfört att den medeltida konstruktionen för den övre delen av taket har ändrats. Den övre medeltida ramen av **korta skiftesverksstolpar** (bild även nästa sida) och plank utgör än idag den bärande delen för sadeltaket överst på stapeln. En konstruktion unik för sitt slag vad vi hittills vet.

I bilden till höger ses de avkapade bindbjälkarna som vilar på den övre tornramens östra och västra bjälkar. De har tidigare varit knutade ihop med de stående hjärtstockarna i mitten av stapeln. [Se blåa strecket](#). Då man bytte till större klockor och ändrade ringningsteknik, så att klockorna gungar upp över sin egen axel, var dessa bindbjälkar i vägen och kapades av. Dessa finns kvar, återbrukade som klockbjälkar till den "nykonstruerade" klockbocken.

Trönö klockstapel sägs vara från 1600-talet, vilket stämmer väl överens med den ombyggnad som gjorts för klockorna. Vissa smidesdetaljer såsom spikar, bultar och beslag är med största sannolikhet från järnbrukens storhetstid.

Däremot har takstolarna typiska medeltida "barbaspik" i sina knutar. Även behuggningen och virkesuttaget av takstolarna uppvisar medeltida attribut.

Stora delar av sadeltaket är tillverkat av kluvet virke som huggits med sprätthuggningsteknik, typiskt för medeltid före 1350, Digerdöden.

Närstudie av spikarna som håller ihop takstolarnas hanbjälkar med högbenen. De större "barbaspiken" är ungefär en tum x en halv tum stora. Jag tolkar inhuggningen som att spikhålet förborrats med en skednavare. Då behöver man hugga en fördjupning så navaren kan få fäste.

Smidesdetaljer, typiska för 1600-1700-talet, håller ihop den "nyare" klockbocken som idag bär upp klockorna.

De nyare klockbockarna är en mix av äldre och nyare delar. De är en förstärkningsåtgärd för att klara de större mer gungande klockorna med raka axlar, som ger 3 ggr större påfrestningar på den medeltida tornstapeln, vilket den inte var byggd för. Klockorna hängde ursprungligen en meter högre upp mellan bindbjälkarna, som kapats av och sänktes ner. Det finns spår av **bortplockade konsollsträvor** som har en väsentlig stabiliserande funktion.

Äldre sänkt avkapad bindbjälke

"nya"
klockbocksben

Ursprunglig
hjärtstock

Sammanfattning:

Trönö tornstapel är unik i sitt slag. Den uppvisar rikligt med antikvariska värden i form av detaljer som berättar om det medeltida ursprunget och flera generationers olika ombyggnationer. Med erfarenhet från nästan alla andra tornstaplar i landet, finns tillräckligt med information som talar för att Trönö stapel är från skiftet 1200-1300-tal, vilket betyder att den kan vara en av de äldsta stående träbyggnaderna i landet. Det är inte otänkbart att stapeln ursprungligen stod utan syllar, likt många av de andra tornstaplarna som troligen försågs med extra ballast- och förstärkningssyllar under stormaktstidens ombyggnationer.

En uttömmande dendrokronologisk provtagning kan ge svar på detta. Jag ser fram emot vidare information från Daniel Åkermans undersökningar och åtgärdsförslag till en varsam restaurering.

TRADITIONSBÄRARNA.se